

УДК 37(09)

DOI: 10.36550/2415-7988.2019.182.43

АКИМКІН Олександр Миколайович –
здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3214-6106>
e-mail: pednauk@gmail.com

ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розбудова української незалежної держави створила сприятливі умови для відновлення і розвитку педагогіки, національної системи освіти і виховання дітей та молоді в Україні. Успішність реформування в освітній галузі значною мірою залежить від того, наскільки повно і ефективно будуть використані ті позитивні надбання, які базуються, передусім, на національному і регіональному педагогічному досвіді.

З огляду на це актуалізується звернення до досвіду минулого, зокрема періоду другої половини ХІХ – початку ХХ століття, коли приватні навчальні заклади були досить поширеними. Близько половини від загальної кількості середніх загальноосвітніх закладів на Єлисаветградщині в означений період були приватними, що давало змогу їх керівникам впроваджувати свої власні методики і розробки у навчально-виховний процес.

Дослідження минулого регіональної освіти надає можливість глибше вивчити наявний історичний досвід приватної освіти, передбачити основні тенденції її розвитку у майбутньому, вивчення процесу такого розвитку в даний період збагатить сучасну науку знаннями про механізми модернізації приватної освіти, вплив регіональних чинників на її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі значно зріс інтерес науковців як до системи приватної освіти, так і до особливостей розвитку окремих приватних навчальних закладів на Єлисаветградщині в другій половині ХІХ – початку ХХ століття, що засвідчують праці сучасних учених О. Гур'янової, І. Добрянського, А. Кави, А. Кендюхової, В. Постолатія, О. Філоненко та ін. У цих дослідженнях розкрито передумови, зміст, форми, методи організації навчально-виховного процесу в приватних закладах освіти регіону означеного періоду.

Науковці прагнуть більш об'єктивно оцінити здобутки у сфері приватної освіти в регіоні, що пов'язано з відкритістю архівів і доступністю нових джерел.

Очевидно, що сучасний рівень розвитку

методології історичної та педагогічної наук дозволив сучасним дослідникам більш повно і якісно представити досвід, накопичений впродовж певного періоду.

Однак генеза приватної освіти Єлисаветградщини, представлена невеликою кількістю наукових розвідок. Цілісна історія розвитку приватної освіти на теренах краю другої половини ХІХ – початку ХХ століття ще належно не висвітлена в історіографії.

Мета статті – здійснити історіографічний аналіз досліджень, які стосуються розвитку приватних закладів освіти на Єлисаветградщині в другій половині початку ХІХ – початку ХХ століття; виокремити ключові аспекти вивчення проблем у сучасній теорії наукового знання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Близько половини від загальної кількості середніх загальноосвітніх закладів на Єлисаветградщині в означений період були приватними, що давало змогу їх керівникам впроваджувати свої власні методики і розробки у навчально-виховний процес.

Вагому цінність для розуміння специфіки регіональних ознак приватної освіти досліджуваного періоду мають дисертаційні та монографічні дослідження, які стали основним інформативним джерелом реконструкції історіографічного процесу з нагромадження наукових знань щодо історії приватної освіти на Єлисаветградщині в означений період.

У контексті нашого дослідження цікавою є праця І. Добрянського та В. Постолатія «Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)».

Важливим матеріалом у контексті вивчення історіографії еволюції комерційних навчальних закладів в регіоні є дисертаційні дослідження В. Постолатія «Розвиток комерційної освіти в Україні (1804–1920 рр.)» (1996) та О. Гур'янової «Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.)» (2007). У цих дослідженнях розкрито специфіку становлення та розвитку комерційної освіти в регіональному та спеціально-професійному контекстах; подано широкий краєзнавчий

матеріал; узагальнено статистичні та архівні матеріали щодо розвитку комерційної освіти на певному історичному етапі.

Особливу увагу сучасних учених привертає діяльність Василя Івановича Харцієва в Єлисаветградському громадському комерційному училищі, яке він очолював упродовж десяти років (1909–1919).

Так у дисертації «Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.)» О. Гур'янова, досліджуючи організацію навчально-виховного процесу в комерційних училищах України розкрила зміст навчально-виховного процесу в авторській школі В. Харцієва. У своїй роботі дослідниця акцентує увагу на тому, що В. Харцієв організовував навчально-виховний процес на новітніх на той час демократичних і гуманістичних засадах, прагнув досягати високих результатів навчально-виховної роботи не зовнішнім примусом і понуканням школярів, а прищепленням їм глибокої внутрішньої мотивації до оволодіння знаннями й самовдосконалення та намагався створити класні виховні середовища на засадах моралі, інтелігентності й працелюбства. О. Гур'янова наголошує на тому, що результатом його діяльності стало створення організаційних і навчально-методичних передумов для відкриття цілої мережі подібних навчальних закладів на всій території України.

Проаналізувала і визначила своєрідність організаційно-педагогічної роботи Єлисаветградського громадського комерційного училища як авторської школи В. Харцієва А. Кава у дисертації «Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.)» (2014) [3]. Так, дослідниця розкрила особливості організації навчально-виховного процесу в Єлисаветградському громадському комерційному училищі та охарактеризувала це училище як авторську гуманістичну школу В. Харцієва. У дисертації автор аргументовано доводить, що особливості організаційно-педагогічної діяльності і науково-методичної роботи педагога мали новаторський характер і посідають гідне місце в загальному контексті історії педагогічної думки другої половини XIX – першої половини XX ст.

У результаті дослідження діяльності Єлисаветградського громадського комерційного училища, як авторської школи, у дисертації було визначено новаторські ідеї педагога: – створення педагогічного самоуправління у вигляді вчительської корпорації, комісії класних спостерігачів, предметних комісій; – створення єдиного в Україні середнього навчального закладу, робота якого була побудована на партнерських стосунках між вихователями і вихованцями (практикувалися сумісні походи

на природу, обговорення творів класиків російської та української літератури); – створення сприятливого середовища, позитивного соціально-морального клімату школи; орієнтація на мистецтво і створення творчої атмосфери; взаємодія сім'ї, школи, громадськості; – створення батьківської Ради, яка залучалась до організації навчальної і позакласної діяльності; – організація першого дитячого парку в Україні (літній оздоровчий табір «Альгамбра»); – підвищення професійної майстерності педагогів (з'їзди вчителів образотворчого мистецтва, математиків у Петербурзі, з'їзд вчителів з питань естетичного виховання у Дрездені); – створення самоуправлінської учнівської організації у вигляді організаційної структури – Клубу старшокласників; – переосмислення оцінювання знань учнів (відмова від виставлення оцінок і заміна їх характеристиками, заміна перевірних екзаменів виставками учнівських робіт) [3].

А. Кава звертає увагу, що В. Харцієв у Єлисаветградському громадському комерційному училищі застосовував оригінальні авторські форми організації навчально-виховного процесу, які активізували самостійну пізнавальну діяльність учнів: лабораторні заняття, позакласна робота, краєзнавчі подорожі, екскурсії; створення центрів за інтересами (креслярське бюро, дослідницька робота на шкільних ділянках, майстернях); спільна трудова діяльність учнів і педагогічного колективу; уроки-прогулянки, «Художні прогулянки» (наукового спрямування «Пленер»).

У роботі визначено основні напрями освітньо-виховного процесу авторської школи В. Харцієва: розумове виховання (навчально-виховний процес збагачувався такими формами, як диспут, обговорення учнями рефератів, творів класиків літератури, екскурсійних спостережень, журнальних статей тощо). Трудове виховання в училищі реалізовувалось шляхом роботи в шкільному саду, топографічних знімків саду, двору, проєкційних креслень, роботи з папером, як результат – виставкою учнівських робіт «Мое дозвілля». Естетичне виховання полягало у диференціації завдань відповідно до віку дітей: від простого спостереження навколишньої природи, творів мистецтва – до творчої діяльності у вигляді аналізу сприйнятого. Шляхами реалізації естетичного виховання у навчальному закладі були: ілюстрування навчального матеріалу, ознайомлення з творами мистецтва (живописом, скульптурою, літературою, музикою), заняття на природі [3].

Грунтовний аналіз історії розвитку освіти регіону дається у монографії О. Філоненко. Вчена дає загальну характеристику закладам,

які забезпечували розв'язання цього завдання у другій половині XIX – на початку XX століття, наголошуючи, що більшість закладів професійного спрямування мали громадський та приватний характер. Окремо автор звертає увагу на приватні заклади Єлисаветградщини в досліджуваній період.

Дослідження О. Філоненко свідчить про те, що вчену глибоко цікавлять питання значення приватної ініціативи в становленні професійної освіти (характеризуючи різні типи закладів професійного спрямування, вона постійно наголошує на ролі позаурядових ініціатив у розширенні типології та мережі закладів). Акцентується увага на вагомості приватної ініціативи в поширенні професійної освіти.

В іншій роботі О. Філоненко «Організація навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах у центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX – початку XX століття)» акцентується увага на особливостях організації навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах Єлисаветградщини досліджуваного періоду. На підставі аналізу діяльності Єлисаветградського єврейського приватного жіночого училища 3 розряду (1915), автор робить висновок, що приватні заклади мали більш сприятливі умови для здійснення нововведень. Так, зокрема, для всебічного обговорення питань навчально-виховного процесу в училищі функціонувала педагогічна рада у складі завідуючої і викладачів. Крім того, до педагогічної ради входили з правом вирішального голосу два представники опікунської ради. Педагогічна рада збиралася протягом навчального року два рази на місяць, однак в особливих випадках могло бути призначене позачергове засідання. На педагогічних радах обговорювалися наступні питання: 1) прийом учениць і переведення їх з класу в клас, а також виключення з училища у випадках неуспішності та поганої поведінки; 2) видача атестатів і свідоцтв ученицям, які закінчили курс навчання; 3) розподіл навчальних предметів по класам і складання детального розподілу навчальних занять по дням і по годинам тижня; 4) вибір підручників і навчальних посібників для бібліотеки; 5) розглядалися річні звіти викладачів з викладання навчальних предметів та звіт завідуючого про стан училища; 6) обговорювалися питання, які стосувалися оптимізації педагогічного процесу в училищі [7].

Також заслуговує на увагу статейна публікація А. Кендюхової «З історії розвитку приватної освіти», яка присвячена приватним навчальним закладам Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття. Особливу увагу автор звертає на те, що

приватні гімназії, училища створювалися талантовими та досвідченими людьми, яким була небайдужа доля підростаючого покоління [4].

Особливу увагу А. Кендюхова приділяла аналізу навчального аспекту діяльності приватних навчальних закладів регіону: Єлисаветградській чоловічій класичній гімназії М. Крижановського (1907), Єлисаветградському комерційному училищі В. Бонч-Бруєвича (1907), Єлисаветградському приватній гімназії М. Гослен (утвореній у 1906 р. на базі Одеського жіночого приватного училища I розряду), Єлисаветградській єврейській чоловічій гімназії (1916) заснованої Шалитою і Воловим та ін. Вона аналізує особливості навчальних планів і програм, форм і методів у приватних навчальних закладах регіону досліджуваного періоду.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, період із 1991 р. – до нашого часу можна назвати найбільш продуктивним із огляду на кількість робіт із історії розвитку приватної освіти, що дає підстави зробити висновок, що сучасні українські дослідники зробили значний внесок у вивчення трансформацій приватної освіти Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття. Головне досягнення сучасних учених полягає у тому, що за рахунок залучення нових документів і матеріалів їм вдалося провести комплексні дослідження у межах досліджуваних напрямків. При цьому більшість із цих напрямків безперечно має високу актуальність з огляду на сучасний розвиток приватної освіти. Історіографічний огляд досліджуваної проблеми дозволив встановити, що на даний час немає таких наукових досліджень, де було б системно і в повній мірі проаналізовано генезу приватної освіти Єлисаветградщини досліджуваного періоду, тому питання розвитку приватної освіти регіону потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / О. В. Гур'янова О. В. – Кіровоград, 2007. – 255 с.
2. Добрянський І. А., Постолатій В. В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.) / І. А. Добрянський. – Кіровоград, 1998. – 143 с.
3. Кава А. А. Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. А. Кава. – Київ, 2014. – 20 с.
4. Кендюхова А. А. З історії розвитку приватної освіти / А. А. Кендюхова // Актуальні аспекти дослідження історії міста: матеріали обл.

наук.-практ. істор.-краєзн. конф. – Кіровоград, 2004. – С. 79–96.

5. Постолатій В. В. Розвиток комерційної освіти в Україні (1804–1920 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. В. Постолатій. – Київ, 1996. – 210 с.

6. Філоненко О. В. Освіта Кіровоградщини (Єлисаветградщини) в наукових рефлексіях українських учених (друга половина XIX – XX століття): монографія / О. В. Філоненко. – Харків: Мачулін, 2017. – 412 с.

7. Філоненко О. В. Організація навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах у центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX – початку XX століття) / О. В. Філоненко // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 91. – С. 240–244.

REFERENCES

1. Hu'ryanova, O. V. (2007). *Orhanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu v komertsyinykh uchyllyshchakh Ukrainy (1894–1920 rr.)*. [Organization of educational process in the commercial schools of Ukraine (1894–1920)]. Kirovohrad.

2. Dobryan'skyu, I. A., Postolatiy, V. V. (1998). *Hromads'ka ta pryvatna initsiatyva v rozvytku osvity Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX stolittya)*. [Public and Private Initiative in the Development of Education of Ukraine (end of XIX – beginning of XX century)]. Kirovohrad.

3. Kava, A. A. (2014). *Pedahohichna diyal'nist' i spadshchyna V. I. Khartsiyeva (1866–1937 rr.)*. [Pedagogical activity and heritage of VI Khartiyev (1866–1937)]. Kyiv.

4. Kendyukhova, A. A. (2004). *Z istoriyi rozvytku pryvatnoyi osvity. [Topical aspects of city history research: materials of the region]*. Aktual'ni aspekty doslidzhennya istoriyi mista On the history of private education development...: materialy obl. nauk.-prakt. istor.-krayezn. konf. Kirovohrad.

4. Postolatiy, V. V. (1996). *Rozvytok komertsyinoi osvity v Ukraini (1804–1920 rr.)*. [The Development of Commercial Education in Ukraine (1804-1920)]. Kyiv.

6. Filonenko, O. V. (2017). *Osvita Kirovohradshchyny (Yelysavethradshchyny) v naukovykh refleksiyakh ukraïns'kykh uchenykh (druga polovyna XIX–XX stolittya)*. [The Education of the Kirovograd Region (Yelisavetgrad Region) in Scientific Reflections of Ukrainian Scientists (Second Half) XIX–XX centuries]. Kharkiv.

7. Filonenko, O. V. (2010). *Orhanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu v pryvatnykh navchal'nykh zakladakh u tsentral'nomu rehioni Ukrainy v impers'ku dobu (z kintsya XIX – pochatku XX stolittya)*. [Organization of educational process in private educational establishments in the central region of Ukraine in the imperial era (from the end of XIX – beginning of XX century)]. Kirovohrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АКИМКІН Олександр Миколайович

– здобувач кафедри педагогіки то менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток приватної освіти на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

AKIMKIN Oleksandr Mykolayovych

– Candidate of Pedagogy Department of Education Management of Volodymyr Vynnychenko Central State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: development of private education in Yelisavetgrad Region (second half of XIX – beginning of XX century).

Стаття надійшла до редакції 08.11.2019 р.

УДК 378.1:78:17.023.34

DOI: 10.36550/2415-7988.2019.182.44

БІТЬКО Наталія Георгіївна –

викладач кафедри теорії музики і вокалу ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5849-0215>
e-mail: bitko84@ukr.net

ЗМІСТ І КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ВОКАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реалії сьогодення вказують на значні соціокультурні трансформації, які відбуваються у суспільстві. Гуманізація освіти, винесення на перший план самостійності, інтелектуальної мобільності, реалізації творчого і духовного потенціалу

особистості є безумовним супутником таких трансформацій. Актуалізація проблеми культурного становлення нових поколінь супроводжується посиленням уваги до місцевої освіти, що, у свою чергу, викликає необхідність модернізації фахової підготовки вчителів музичного мистецтва.